

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК ТА КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Герасимюк Мирослава

вчитель-дефектолог, вчитель-логопед
Комунальний заклад загальної середньої освіти
«Гімназія №24 Хмельницької міської ради»
def.logo11@gmail.com

У сучасному світі інклюзивна освіта стає ключовим елементом забезпечення рівних можливостей для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей розвитку. Затримка психічного розвитку (ЗПР) є одним із поширених порушень, що впливає на когнітивні, емоційні та соціальні аспекти життя дитини. Молодші школярі з ЗПР часто стикаються з труднощами в адаптації до шкільного середовища, що особливо актуально в інклюзивних класах, де вони навчаються разом з однолітками без порушень. Розвиток соціальних навичок та комунікативної компетентності в таких умовах є пріоритетним завданням, оскільки це сприяє не лише академічному успіху, але й загальній соціалізації особистості [2].

Затримка психічного розвитку характеризується уповільненим темпом формування когнітивних функцій, емоційно-вольової сфери та соціальних навичок [5]. Діти з ЗПР мають труднощі з концентрацією уваги, пам'яттю та абстрактним мисленням, що впливає на їхню здатність до ефективної комунікації. Інклюзивне освітнє середовище передбачає спільне навчання дітей з особливими потребами та їхніх однолітків, що сприяє формуванню толерантності, емпатії та взаємодії [2]. Соціальні навички включають уміння співпрацювати, розв'язувати конфлікти та встановлювати контакти, тоді як комунікативна компетентність охоплює вербальну та невербальну комунікацію, розуміння емоцій та адаптацію до соціальних норм [4].

Дослідження показують, що в інклюзивних умовах діти з ЗПР можуть значно покращити свої соціальні навички завдяки взаємодії з однолітками, але це вимагає спеціальної організації середовища. Важливою є роль компетентного підходу, який акцентує на формуванні ключових умінь для повсякденного життя, включаючи комунікацію [2].

Розвиток соціальних навичок та комунікативної компетентності має свої виклики.

Молодші школярі з ЗПР часто демонструють відставання в фізичному та когнітивному розвитку, що призводить до низького рівня засвоєння знань і труднощів у використанні навичок [3]. Серед ключових проблем:

- Порушення норм поведінки: діти можуть не дотримуватися правил, що ускладнює інтеграцію в колектив.
- Відсутність комунікативних навичок: труднощі в взаємодії з однолітками, розумінні емоцій та встановленні контактів.
- Низька адаптація: неготовність до шкільного життя, відсутність ціннісних орієнтирів та соціальних умінь.
- Емоційні труднощі: проблеми з диференціацією емоцій, що впливає на комунікацію [5].

Ці виклики посилюються в інклюзивному середовищі, де діти з ЗПР стикаються з вищими вимогами до самостійності та взаємодії. Без належного супроводу це може призвести до ізоляції та зниження мотивації до навчання [2].

Для ефективного розвитку соціальних навичок та комунікативної компетентності рекомендується комплексний підхід, що включає корекційну роботу, психолого-педагогічний супровід та співпрацю всіх учасників освітнього процесу [1].

Основні методи:

1. Ігрові технології: використання рольових ігор для моделювання соціальних ситуацій, що допомагає розвивати емпатію та комунікацію [5].
2. Групові заняття: спільні проекти з однолітками для формування навичок співпраці [2].
3. Корекційно-розвивальні програми: такі як «Веселка емоцій», спрямовані на розпізнавання емоцій, зниження агресії та розвиток конструктивного спілкування [4].
4. Індивідуальний супровід: робота з психологом для формування самоусвідомлення та самовизначення [3].
5. Інтеграція в повсякденне життя: створення сприятливих умов для комунікації, наприклад, через спільні заходи в школі [3].

У інклюзивних класах важливо організовувати спеціальне соціально-комунікативне середовище, де акцент робиться на мотивації, емоційній підтримці та поступовому формуванні навичок. Учителі та батьки потребують підготовки для ефективної роботи в подібних умовах.

На практиці успішний розвиток соціальних навичок та комунікативної компетентності молодших школярів із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного освітнього середовища вимагає системної, скоординованої та багатосторонньої співпраці всіх учасників освітнього процесу - учителів, асистентів учителя, практичних психологів, дефектологів, логопедів, батьків та, за можливості, самих дітей [2]. Ключовим інструментом налагодження такої взаємодії є регулярне проведення опитувань (анкетування) учасників освітнього процесу, структурованих спостережень за поведінкою та взаємодією дитини в різних ситуаціях (на уроках, під час перерв, у групових іграх), а також аналіз індивідуальних особливостей розвитку. Це дозволяє своєчасно виявляти конкретні труднощі (наприклад, проблеми з ініціацією контакту, розумінням невербальних сигналів, дотриманням черговості в розмові) та визначати індивідуальні потреби кожної дитини.

Серед найбільш дієвих практичних рекомендацій варто виділити: впровадження спеціальних корекційно-розвивальних ігор та вправ, спрямованих на формування навичок співробітництва, емпатії, вирішення конфліктів і розуміння емоцій інших (рольові ігри, ігри-драматизації, вправи на «емоційне дзеркало») [3];

використання методів альтернативної та додаткової комунікації (PECS, жести, піктограми, дошки з символами) для дітей, у яких вербальне мовлення значно обмежене [4];

організацію парної та малої групової роботи, де дитина з ЗПР взаємодіє з однолітками з нормотиповим розвитком під м'яким супроводом педагога або асистента [2];

регулярне залучення батьків до корекційного процесу через тренінги, консультації, домашні завдання на розвиток комунікації та спільні заходи в школі [2];

створення в класі атмосфери психологічної безпеки, толерантності та взаємоповаги шляхом цілеспрямованого виховання культури спілкування в усіх учнів [3].

Висновок

Інклюзивне навчання створює сприятливі передумови для соціально-комунікативного зростання молодших школярів із затримкою психічного розвитку, дозволяючи їм засвоювати моделі взаємодії, співпраці та емоційного обміну безпосередньо в реальному дитячому колективі. Проте цей потенціал реалізується лише за умови цілеспрямованої, скоординованої та професійно організованої підтримки.

Ключ до успіху полягає в одночасному поєднанні кількох рівнів впливу:

спеціально структуроване класне середовище з акцентом на психологічну безпеку та культуру взаємоповаги;

систематичне використання ігрових, арт- та корекційних технік, адаптованих до віку та особливостей розвитку;

поступове введення дитини в парну та малогрупову роботу з нормотиповими однолітками;

активна, навчена співпраця всіх дорослих (учителі, асистенти, психологи, дефектологи, логопеди, батьки);

постійний зворотний зв'язок через спостереження, анкетування та аналіз індивідуальної динаміки.

Такий підхід перетворює інклюзію з формального спільного перебування на потужний механізм соціалізації, який допомагає дитині з ЗПР набувати впевненості, вчитися ініціювати контакт, розпізнавати емоції, дотримуватися соціальних правил та відчувати себе повноцінним учасником дитячої спільноти [1].

Отже, якісна інклюзивна освіта для молодших школярів із затримкою психічного розвитку - це не просто право на спільне навчання, а цілеспрямований процес формування базових компетентностей для повноцінного життя в суспільстві. Його

ефективність визначається не наявністю інклюзії самої по собі, а глибиною, послідовністю та командністю роботи всіх, хто її забезпечує.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: покроково для педагогів : навч.-метод. посіб. Київ, 2023. 232 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі : навч.-метод. посіб. Харків : Ранок, 2019. 304 с. (Рекомендовано МОН України, наказ № 1178 від 04.09.2019).
3. Омельченко І. М. Методичні рекомендації з організації і проведення корекційно-розвивального навчання школярів із затримкою психічного розвитку. Київ : ІППО НАПН України, 2019. 59 с.
4. Омельченко І. М., Федорович Л. О. Програма з корекційно-розвивальної роботи «Розвиток мовлення» для підготовчих, 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із затримкою психічного розвитку. Київ : МОН України, 2016. 113 с.
5. Прохоренко Л. І., авт.-кол. : Сак Т. В. та ін. Програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку із затримкою психічного розвитку «Віконечко». Київ, 2018. 236 с.